

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний університет
Бердянський державний педагогічний університет

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ:
ЛІНГВІСТИКА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

Міжвузівський збірник наукових статей

Випуск V

Частина 1

**Бердянськ
БДПУ
2010**

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИКИ

- Альошина І.Г.** (Донецьк). Проблеми дослідження словотвірних гнізд у романських мовах (діахронічний аспект). 162
- Богдан В.В.** (Бердянськ). Функціонально-комунікативні особливості приєднувальних конструкцій. 169
- Леміш Н.Є.** (Бердянськ). Етимологія англійських причинових сполучників. 177
- Стулак І.В.** (Донецьк). Девербальні каузативні дієслова в німецькій та українській мовах. 185
- Цівун Н.М.** (Київ). Період у системі одиниць тексту. 193

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

- Домащенко А.В.** (Бердянськ). Поэтическое искусство. 202
- Бумбур Ю.М.** (Маріуполь). Рефлексія автора та читача: герменевтичний аспект. 215
- Зимомря І.М.** (Тернопіль). Достосованість змістового коду та його інтерпретація у тексті (на матеріалі малої прози Томаса Бернгарда). 221
- Філоненко С.О.** (Тернопіль). "Може, зведемо всю біологію до метеликів?" Легітимізація масової літератури як об'єкта наукових студій. 227
- Анісімова Н.П.** (Київ). Поетичне покоління 80-х років ХХ ст. у системі пізнього українського модернізму: проблема літературознавчої рецепції. 233
- Мельнікова Ю.О.** (Бердянськ). Романічне переосмислення християнських текстів (на матеріалі роману Наталени Королеви "Quid est Veritas?"). 245

РЕЦЕНЗІЇ

- Циховська Е.Д.** (Київ). Усе пізнається в порівнянні. Рецензія на монографію Галини Александрової "Помежів'я (українське порівняльне літературознавство кінця ХІХ – першої третини ХХ століття)" (К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. – 416 с.) 253

Ключевые слова: производящая и производная основа, deverбальные каузативные типы, структурный тип, способы словообразования.

Summary

The article deals with the investigation of the word-building types and means of verbal causative verbs. It is stated that in German and Ukrainian languages noted derivatives are of two word-building types – nonaffixal and affixal. Verbal causative verbs in German language were formed through almost all word-building means which are at the disposal of the verbal word-formation, in Ukrainian language – only through prefixation.

Keywords: derivative stem and derivated stem, verbal causative verbs, word-building type, word-building means.

УДК 82'22

Цівун Н.М.,
старший викладач,
Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова

ПЕРІОД У СИСТЕМІ ОДИНИЦЬ ТЕКСТУ

Останнім часом вагомого значення набуває дослідження цілісного мовлення (тексту). Текст є предметом вивчення багатьох наук – лінгвістики тексту, стилістики, літературознавства, психолінгвістики, філософії, теорії комунікації, кожна з яких має свої завдання й оперує відповідними методами дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати погляди сучасних мовознавців на проблему визначення тексту в лінгвістиці, розглянути його ознаки, а також підходи до вивчення. Особлива увага зосереджується на з'ясуванні одиниць та розгляді питання періоду в системі одиниць тексту.

Від часу виокремлення в самостійну категорію й початку дослідження текст по-різному визначався лінгвістами: від висловлювання з одного чи кількох речень до великого закінченого твору. Так, в енциклопедії "Українська мова" подається таке визначення: "Текст – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність *висловлень*, об'єднаний у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною здатністю [26, 627]. К.Ф. Шульжук вважає текстом "об'єднаний за змістом і граматично писемний чи усний мовленнєвий масив, основними властивостями якого є зв'язність і цілісність" [28, 327]. Кв. Кожевникова, з'ясовуючи поняття тексту, зазначає, що текст функціонує як вища комунікативна одиниця, яка "тяжкіє до змістової замкнутості і завершеності, конститутивною прикметою якої, однак, є зв'язність, що виявляється щоразу в різних параметрах, на різних рівнях тексту і в різній сукупності часткових зв'язків" [13, 66].

Автори "Культуры русской речи: Энциклопедического словаря-справочника" [16, 706–708] зазначають критерії визначень поняття текст, які іноді суперечать одне одному. Наведемо деякі з них, наприклад:

1. Щодо системи мови і мовлення:

1.1. Текст – одиниця вищого рівня системи мови (фонема – морфема – словосполучення – речення – текст) і, відповідно, білатеральний знак, що має план вираження та план змісту.

1.2. Текст – тільки мовленнєвий твір, а вищою одиницею мовної системи визначається речення.

2. Щодо комунікативних засобів.

2.1. Текст вважається тільки мовленнєвим твором, зафіксованим у письмій формі.

2.2. Протилежний погляд: текст є формою стану мови – можливого для сприйняття та сприйнятого, а комунікативний засіб чи субстанція реалізації (звукова, графічна, жестикуляційна чи будь-яка інша) – вторинна ознака тексту.

3. Залежно від того, дається дефініція в комунікативно-динамічному чи в системно-статистичному контексті, текст визначається як результат послідовності мовленнєвих актів чи як когерентна (зв'язна) послідовність речень.

4. Щодо ступеня завершеності, самостійності розрізняються вузьке й широке розуміння тексту.

Зазначимо, що в основу цієї тези покладені ідеї О. І. Москальської. Учена в праці "Грамматика текста" розрізняє два основних об'єкти лінгвістики тексту: 1) цілий мовний твір-текст, тобто текст у широкому розумінні цього слова або макротекст і 2) надфразу єдність (складне синтаксичне ціле) – текст у вузькому розумінні цього слова або мікротекст. О. І. Москальська зауважує, що межі надфразної єдності та цілого тексту можуть збігатися. Так, цілий мовний твір невеликого обсягу (газетна замітка, коротка розповідь, повідомлення про погоду, оголошення і т.п.) може складатися із однієї надфразної єдності. У зв'язку з цим, на думку дослідниці, текст у вузькому і широкому розумінні цього слова досить часто не розрізняються авторами статей і монографій із лінгвістики тексту [20,13].

Звичайно, з розвитком лінгвістики тексту як окремої галузі мовознавства тлумачення тексту уточнюється: розширюється обсяг і поглиблюється зміст поняття "текст". Ґрунтовні дослідження, а іноді й невеликі розробки, пов'язані з дослідженням тексту знаходимо в працях українських та російських мовознавців: В.Г. Адмоні, Д.Х. Баранника, С.Ф. Бацевича, Н.С. Валгіної, І.Р. Гальперіна, А.П. Загнітка, С.Г. Ільєнка, В.І. Карасика, Г.В. Колшанського, Л.М. Лосєвої, А.І. Мамалиги, О.М. Мацько, О.І. Москальської, Т.В. Радзівської, Є.А. Реферовської, В.В. Різуна, Т.І. Сільман, Г.Я. Солганика, Н.М. Сологуб, І.П. Сусова, З.Я. Тураєвої, М.Д. Феллер, І.Я. Чернухіної, В.І. Юганова, К.Ф. Шульжука та ін., а також у низці праць зарубіжних лінгвістів, зокрема, Т. ван Дейка, В. Дреслера, П. Вундерліха, Б. Палека, Кв. Кожевникової та інших.

Аналітичний огляд літератури з лінгвістики тексту показує, що єдиного визначення тексту не існує. Різні підходи й аспекти вивчення цього питання зумовлені неоднаковими суспільними, часовими і просторовими позиціями авторів. Оскільки

текст є змінним, "як саме життя", то він вимагає постійного спостереження й аналізу явищ, які в ньому відбуваються. Отже, погоджуємося із думкою О.М. Мацько, що:

1) наявний ряд визначень і тлумачень тексту ще не вичерпаний, тому що, по-перше, не всі дослідження з лінгвістики тексту завершені, не всі нам відомі й доступні;

2) по-друге, не всі класи і види текстів соціальної комунікації можуть бути досліджені й описані в одних категоріях;

3) по-третє, текст є предметом дослідження багатьох наук, кожна з яких має свої завдання й оперує відповідними методами дослідження; недостатньо сформульована термінологічна система лінгвостилістики тексту; набирається певна множина дефініцій [N], тлумачень, основних категорій і диференційних ознак тексту, що не суперечать одна одній, бо розглядаються не в одній площині, а кожна є істинною, реальною в межах методології, на яку спирається, напряду, підходу, інтра- чи екстралінгвістичної сфери, позиції або точки зору (автора, читача, соціуму дослідника). Це дає підстави говорити про інтегральну природу текстів, їх багатокомпонентність, різнобічність і поліфункціональність [19, 224–225].

Незважаючи на різноманіття підходів до визначення і вивчення тексту, у всіх дефініціях наявні такі його ознаки, як змістова цілісність (когерентність), семантична зв'язність (когезія), структурна організованість, завершеність, інформативність. Так, досліджуючи твори художньої літератури, мовознавці виходять з положення, що текст – це насамперед писемне мовлення, оскільки саме у цій його формі найбільшою мірою виявляються релевантні ознаки тексту: лінійність, членованість та ін. При цьому відзначається, що сучасна теорія тексту дає підстави установити певні ознаки "текстуальності", які роблять мовленнєй фрагмент текстом: ситуативність (текст завжди співвідноситься з певною дією спілкування); інформативність (вплив на інтерес реципієнта), яка корелює з ситуативністю; інтенційність (вона служить реалізації певних намірів того, хто пише); текст спеціально створюється, і автор тексту прагне оформити його так, щоб він був зрозумілим і доступним для широкого кола читачів; сприйнятливості (текст повинен відповідати намірам адресата); зв'язності (насамперед, маються на увазі граматичні засоби зв'язку – займенники, часи дієслова та ін.); послідовності змісту тексту, тобто наявності певної ієрархії смислових одиниць, пов'язаних певними відношеннями; інтертекстуальності (тексти окремих функціональних стилів і жанрів мають характерні риси, вони є реалізаціями певних зразків, і відповідне використання мовних категорій ґрунтується на нашому чи авторському досвіді породження і сприйняття попередніх текстів) [23, 12].

Ці ознаки тексту розширює і доповнює Ф.С. Бацевич. Він відзначає, що текст як лінгвістичне явище характеризується такими ознаками: зв'язністю, цілісністю, інтенційністю (авторською метою), інформативністю, ситуативністю (зв'язністю з контекстом), членованістю (наявністю смислових частин), інтегративністю (єдністю цих частин), модальністю (особистісним ставленням), розгорнутістю, послідовністю, динамізмом зображуваного тощо [4, 148]. До ознак, які характеризують текст як результат (і засіб) комунікації, учений відносить смислову єдність (тематичну

єдність), комунікативну єдність, структурну єдність. Ці ознаки базуються теж на певних категоріях. Ф.С. Бацевич таке співвідношення ознаки тексту та категорії представляє такою таблицею (табл. 1.1.) [4, 149].

Табл. 1.1. Категорії цілісності і єдності тексту

Ознаки	Категорії
Тематична єдність	– концепт тексту (глибинний смисл тексту) – смислова будова – логічна будова
Комунікативна єдність	– комунікативний вплив – естетичний вплив (для художнього тексту)
Структурна єдність	– граматичні категорії – лексичні категорії – фонологічні категорії

У мовознавчій літературі триває обговорення проблем щодо підходів у вивченні тексту. Так, у праці "Синтаксические единицы в тексте" С.Г. Ільєнко запропонував три основні підходи до вивчення тексту: а) власне синтаксичний, який "пов'язується з орієнтацією на виділення специфічної "надреченнєвої одиниці" – надфразної єдності (Л.М. Лосева), або складного синтаксичного цілого (М.С. Поспелов)" [11, 70]; б) власне текстовий, який визначається орієнтацією на поняття "текст" у широкому значенні – від "замітки в газеті до ... монографії" [11, 70]; в) стилістичний, який пов'язаний зі "специфічним об'єктом вивчення". Об'єктом розгляду при такому підході є функціонально-смислові типи мовлення – опис, розповідь, міркування [11, 77–78].

З.Я. Тураєва виокремлює п'ять підходів до вивчення тексту: онтологічний, що відображає характер існування та статус тексту; гносеологічний, який відображає характер відображення дійсності; власне лінгвістичний, що ґрунтується на мовному оформленні тексту; психологічний, орієнтований на сприйняття; прагматичний, спрямований на характер відношення автора до дійсності та змісту тексту [25].

Слід відзначити, що при дослідженні тексту лінгвісти використовують й інші підходи:

– структурно-смисловий, при якому в центрі дослідників перебувають категорії зв'язності та цілісності, а сам текст розглядається як лінійна структура, утворена послідовністю мовних знаків;

– комунікативний, при якому відбувається аналіз комунікативних ознак тексту, пов'язаних з його функціонуванням у суспільній комунікації. Текст розглядається як елемент комунікативного акту в позиції між трансмісором і реципієнтом (Т-Т-Р), між мовцями (М-Т-М), між адресантом і адресатом (А-Т-А).

Такі підходи у вивченні тексту не випадкові. Оскільки, як відзначає російський учений І.П. Сусов у праці "О двух путях исследования содержания текста" [24], текст по своїй природі "дволикий": з одного боку, він спрямований до системи мовних конститутивних одиниць, а з іншого – до комунікативного акту:

Мовна комунікація ————— Корпус мовних текстів ————— Система мовних конститутивних одиниць

Журналістикознавець В.В. Різун пропонує аналізувати текст у трьох аспектах:

1) з позиції автора. Існують два підходи до тексту: текст як продукт реального, живого процесу текстотворення (знакової діяльності) і текст як продукт професійного текстотворення, як свідомо регульованої самим автором власної знакової активності [21, 33];

2) в інформаційному аспекті, де текст розглядається як частина загальної інформаційної системи соціуму, дієвий засіб впливу на людей, а також відносно завершена інформаційно-пошукова система [21, 45];

3) з позиції адресата текст розглядається з позиції читацького сприймання і розуміння. Текст має бути таким, щоб, керуючи читацьким сприйманням, можна було уникнути зайвого суб'єктивізму при сприйманні і розумінні його [21, 48–50].

Аналізуючи проблему об'єкта лінгвістичної теорії тексту і комунікації, В.І. Карасик у ґрунтовній праці "Языковой круг: личность, концепты, дискурс" розглядає три найпопулярніші підходи до вивчення тексту – структурний, комунікативний, лінгвокультурологічний. Із позиції стилістики теоретична база тексту, на думку вченого, полягає:

– текст – результат, а не процес мовлення і майже завжди зафіксований у письмовій формі;

– текст – інтенціональний авторський витвір, звернений до адресата;

– існують різні типи та жанри текстів;

– існують фундаментальні характеристики, притаманні всім текстам [12, 226].

Необхідно зауважити, що стиль ученим розглядається як текстова стратегія, тобто стилістична єдність тексту разом з відносною оформленістю, тематичною і структурною єдністю, смисловою завершеністю відрізняє текст від не-тексту. В.І. Карасик вважає, що тематична, структурна і стилістична єдність – конститутивні ознаки тексту, водночас основною ознакою в цій єдності визнається стилістична ознака. Власне за допомогою цієї ознаки будь-який текст вибудовується в комунікативний досвід людини й оцінюється як текст або не-текст. На думку В.І. Карасика, навіть при тематичній неузгодженості деякий фрагмент становить стилістичну єдність [18, 206–207].

Усе це свідчить про те, що у лінгвістиці існує чимала кількість дефініцій тексту, які описують його типи в різних аспектах. Відсутність єдиного тлумачення феномена тексту О.О. Селіванова пояснює рядом причин: 1) абсолютизацією структурної організації тексту та його граматичних засобів зв'язності; 2) формально-структурною, жанровою, стилістичною різноплановістю тексту і специфікою способу його репрезентації, за якими тексти поділяються на письмові, усні та друковані; 3) різноманітністю текстових дефініцій полягає у специфіці підходів до вивчення тексту; 4) канонізацією тексту як складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу й мети комунікації, що пов'язане зі становленням комунікативного напрямку лінгвістики тексту й отождненням тексту і дискурсу; 5) абсолютизацією певної категорії або кількох категорій тексту при його тлумаченні [22, 600].

Мовознавці (Г.В. Колшанський та ін.) відзначають, що, незважаючи на певні наукові досягнення, у теорії тексту є питання, які вимагають додаткового вивчення, особливо у плані вияву його дискретатії (< лат. *discretus* – поділений на частини), делімітації (< лат. *delimitatio* визначення меж) і співвідношення граматичних і смислових показників у створенні цілісності тексту і його частин (текстом). Граматичні показники тексту базуються не тільки на синтаксичних формах, а одночасно в сукупності лексичних і граматичних властивостей, які підпорядковуються комунікативним характеристикам тексту: від авторської інтенції до способу розгортання змісту тексту.

Одиницею тексту мовознавці вважають “реально вичленований найменший словесний масив, що складається з лінійно розташованої сукупності *речень*, об’єднаних у тематичну і структурну цілісність, після якої іде інша цілісність того ж рівня [26, 627]. Таким найменшим “словесним масивом” є складне синтаксичне ціле (ССЦ), компоненти якого пов’язані за змістом, а також лексичними, морфологічними і синтаксичними засобами. Слід зазначити, що деякі мовознавці відзначають, що “найменша реальна одиниця тексту – *надфразна єдність, абзац*” [26, 627]. У зв’язку з цим мовознавці подають такі типології комунікативних утворень: “текст (комунікативна єдність) – складне синтаксичне ціле – фраза (висловлювання) – речення (предикативна одиниця – слово – морфема – фонема)”. При цьому зазначається, що синтаксис тексту розуміється “як ланка, яка надає завершеності синтаксичній теорії, завданням якої є вивчення утворень складніших, ніж слово, і пояснювати принципи і правила побудови мовлення” [24, 92].

На думку В.Г. Гака [6], утворюється така типологія комунікативних утворень: *речення* (просте чи складне) – *складне синтаксичне ціле* (сукупність двох чи більше *речень*) – *текст*. Період та парцеляцію вчений відносить до “проміжних” форм між реченням і ССЦ.

Відштовхуючись від цього, інші мовознавці уточнюють і розширюють розуміння одиниць тексту і структурно-прагматичних частин тексту. Одиницями тексту вважають *висловлення* – ССЦ – *текст*. *Висловлення* кваліфікують як структурно-семантичну і комунікативну одиницю, що “концептуально об’єднує значення лексичних, граматичних, логіко-семантичних, комунікативних її рівнів, співвіднесених з контекстом, з конкретними ситуаціями, з національно-мовними, фоновими знаннями адресантів й адресатів, з лінгвістичною і змістовою пресупозицією, з мовною картиною світу учасників комунікації”. Його не можна ототожнювати з реченням, оскільки визначальним компонентом є модально-комунікативний план, а також інтонаційне оформлення, актуальне членування, жести, комунікативне значення ситуації, переконаність мовця тощо. До висловлення відносять слово, просте речення, групу *речень* зі стрижневим реченням в її основі (звертання, вигокові структури, редуковані репліки в діалозі; номінативні ланцюжки, номінативні теми як лінгвістичний передтекст і парцеляти, приєднувальні конструкції, вільні синтаксеми як посттекстові структури). ССЦ визначають як структурно-сміслову частину тексту; а *текст* розглядають з позицій 1) наявності і виділення у ньому макро-

і мікротем, макро- і мікрорем; 2) специфіки змістових, мовних і позамовних скреп-конекторів, пов'язаних з п'ятьма визначальними категоріями; 3) закономірностей виділення в ньому трьох частин моделі для правильного його структурування і сприйняття співрозмовником; 4) особливостей реалізації типів і рівнів інформації: текстової, передтекстової, надлінійної, притекстової, підтекстової. При цьому робиться висновок, що текстом може бути окреме висловлення, що найбільшою мірою корелює з реченням, ССЦ і повністю завершений твір [8, 56–57].

Дещо подібні погляди висловлює і Г.В. Колшанський. Оскільки текст є найбільш динамічною одиницею мовлення, то його складну інфраструктуру вчений пропонує описувати в поняттях макро- і мікротексту. Під мікротекстом дослідник розуміє тематично гомогенну комунікацію (наприклад, опис природи, доказ теореми, опис однієї хімічної реакції), а під макротекстом – гетерогенну, що складається з певної кількості субтем. У всіх різновидах макро- і мікротексту мовознавець виділяє мінімальну одиницю тексту – блок, текстему, яка містить у собі певну групу висловлювань і граматично оформлену у вигляді абзацу чи періоду. Ці одиниці з погляду ієрархічної будови тексту вищі, ніж складне речення, але “не складають монолітної одиниці як самостійної структурної частини, оскільки не мають ознаки тематичної чи смислової завершеності як акту комунікації”. Тому такого типу текстему (тобто період) Г.В. Колшанський розглядає як перехідну одиницю до мікро- і макротексту, завдання якої бути “орієнтиром при аналізі тексту у випадках необхідності чіткого розмежування блока тексту від простої сукупності речень чи від складного речення” [14, 106–107].

Водночас на рівень реальних одиниць тексту, на думку лінгвістів, можна поставити період, оскільки він, хоч і “зберігає статус одного речення, становить розгалужену синтаксичну композицію, гармонійно організовані частини якої утворюють складну тематичну і структурну цілісність” [26, 627]. Так, одним із текстових компонентів А.П. Загнітко виділяє період, що за своєю граматичною природою не виступає особливим типом складного речення. Мовознавець відзначає, що період – “особливий різновид або складного речення, або поєднання кількох складних і простих речень” [9, 165].

Слушні думки з цього приводу висловлює у своїх працях М.С. Лапіна, дослідниця періодичного мовлення у творчості Ісократ. Учена наголошує на тому, що періодичне мовлення “залишається і у наш час одним із способів побудови зв'язного тексту”, незважаючи на звуження його сфери застосування порівняно з минулим [17, 10]. Тому мовознавці одиницями тексту називають комунікативні побудови від речення і вище: *речення-висловлювання, складне речення, дискурс, період, блок, текст* [2, 298].

Б.М. Кулик, М.В. Арінштейн вказують, що в змістовому аспекті період являє собою “ніби невеликий художній твір, написаний на певну тему” [15, 247]. Аналогічні пояснення подають й інші дослідники. Наприклад, А.О. Акішина підкреслює, що період у тексті “являє собою “мініатюрний твір” із своєю темою, де не тільки розкривається зміст основної думки, але дається й її аргументація, обґрунтування.

Ось чому період нерідко сам складає абзац у тексті" [1, 23]. Крім того, вчена наголошує на тому, що період зазвичай передає думку в її русі, формуванні. А, отже, руйнування періоду веде до руйнування сполучних ланок, які показували, як зароджувалась думка, як ішов розвиток думки і чому з'явився саме такий висновок. О.Т. Волох, М.Т. Чемерисов, С.І. Чернов також зазначають, що "період становить за змістом маленький твір з розгорнутим викладом якоїсь теми" [5, 316]. К.Ф. Шульжук стверджує, що період являє собою "об'ємну змістову єдність, своєрідний невеличкий художній твір" [28, 362].

Н.В. Черемисіна у згаданій вище статті "Період: структура, гармонія, підтекст" відзначає, що для періоду завжди характерна незмінна тематична єдність. Це забезпечує можливість функціонування речення-періоду як відносно самостійного фрагменту цілого (наприклад, період-віршова строфа, період-прозовий абзац), або як самостійного художнього тексту. Таким чином, період тяжіє до "змістово-синтаксичної самостійності, до статусу тексту" [27, 5]. Адже нерідко віршові строфи і навіть цілі віршові твори (вірші) складаються із одного речення-періоду – однострофного чи багатострофного. Для прикладу візьмемо твори Максима Рильського: поема "Жага" (вступ) [XX, III, 38], поема "Молодість" (вступ) [XX, III, 296–297], "Хвала реальності" [XX, II, 376–377], "Пісні солов'ї" [XX, IV, 43], "Артист" [XX, IV, 108–109], "Повітряна траса" [XX, IV, 149], "Як ідеш ти..." [XX, IV, 217] та ін.

Заслуговує на увагу погляд російської дослідниці О.Н. Зарецької. У праці "Риторика: теорія і практика речової комунікації" вона вказує, що період – це достатньо розповсюджений вид тексту, який допомагає висловити складну і глибоку думку. Авторка асоціює період із таким літературним жанром, як максима [від лат. *maxima* (*regula*, *sententia*) – основне правило, принцип], який сягнув свого розквіту в французькій та німецькій літературах XVIII ст. (Ф. Ларошфуко, О. Шопенгауер). Максима – це вид афоризму, моралістична за змістом сентенція, яка виражається у вигляді констатування факту або в повчальній формі, але в рамках одного речення. Це речення може бути коротким (Б. Паскаль: "Перемагай зло добром"), але найчастіше це складне речення. Звичайно, що не будь-яке складне речення – максима, а тільки таке, яке містить глибоку думку. О.Н. Зарецька відзначає, що для вираження глибокої, серйозної думки, яка формулюється в межах одного речення, досить вдало підходить структура періоду. Оскільки перша частина може бути інтерпретована як пояснення, а друга – як висновок; або перша частина – як аргументація, а друга – як наслідок чи результат. Будь-яка глибока думка має внутрішнє обґрунтування, систему причинно-наслідкових зв'язків, що характерно для періоду, тому, робить висновок дослідниця, "типовою формою вираження максими є період" [10, 424].

Таким чином, проблема одиниць тексту остаточно ще не розв'язана. Але така мовознавча дисципліна, як лінгвістика тексту, яка "у певній мірі контамінує цілий ряд філологічних наук, неминуче робить аналіз періоду багатоаспектним, по-новому висвітлює окремі його грані, дозволяє перебороти односторонність його характеристик" [3, 318]. На сучасному етапі розгляду цього питання найпереконливіше тлумачення

періоду як одного із текстових компонентів (текстом), що за своєю граматичною природою виражається ускладненим або складним реченням особливої конструкції, ССЦ або становить цілий невеличкий твір (прийом, типовий для малих поетичних форм).

Література

1. Акишина А. А. Период как синтаксико-стилистическая категория современного русского языка / А. А. Акишина. – Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1958. – 39 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
3. Байкова Л. И. Период – синтаксико-стилистическое и текстообразующее явление русского языка : дисс. доктора филол. наук : 10.02.01 / Л. И. Байкова. – Кубань, 2000. – 340 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2004. – 342 с.
5. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : підруч. / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, С. І. Чернов. – К. : Вища шк., – 1989. – 334 с.
6. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис : учебн. [для ин-тов и фак. иностр. яз.]. – 2-е изд., испр. и доп. / В. Г. Гак. – М. : Просвещение, 1986. – 220 с.
7. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова : підручник / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1984. – 255 с.
8. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : теорія і практикум : [наук.-навч. посіб.]. – Вид. 2-е доп. і перероб. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток Лтд", 2007. – 313 с.
9. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). – Ч. 2. – К. : ІЗМН, 1996. – 240 с.
10. Зарецкая Е. Н. Риторика : Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – М. : Дело, 1998. – 470 с.
11. Ильенко С. Г. Синтаксические единицы в тексте : учеб. пособие к спецкурсу / С. Г. Ильенко. – Л. : ЛГПИ, 1989. – 82 с.
12. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 309 с.
13. Кожевникова Кв. Об аспектах связности в тексте как целом / Кв. Кожевникова // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 49–67.
14. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 149 с.
15. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис : підручник / Б. М. Кулик. – Ч. 2. – К. : Рад. школа, 1961. – 287 с.
16. Культура русской речи : Энциклопедический словарь-справочник [под ред. Л. Л. Иванова, О. П. Сковородникова, Н. Н. Ширяева] – М. : Флинта, 2003. – 840 с.
17. Лапина М. С. Периодическая речь как способ построения контекста и ораторский прием в творчестве Исократ : дис. ... канд. филол. наук / М. С. Лапина. – Харьков, 1963. – 298 с.
18. Лузина Л. Г. Основные направления развития современной лингвистики / Л. Г. Лузина // Лингвистические исследования в конце XX в. : сб. обзоров. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – С. 205–214.
19. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник ; за ред. Л. І. Мацько / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
20. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М. : Высш. шк., 1981. – 183 с.
21. Різун В. В. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. – К. : Редакційно-видавничий центр "Київський університет", 1998. – 336 с.
22. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

23. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича / Н. М. Сологуб. – К. : Дніпро ; Вінніпега / Українська Вільна Академія Наук, 1999. – 152 с.
24. Сусов И. П. О двух путях исследования содержания текста / И. П. Сусов // Значение и смысл речевых образований. – Калинин, КГУ, 1979. – С. 90–103.
25. Тураева З. Я. Лингвистика текста : (Текст : структура и семантика) / Зинаида Яковлевна Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
26. Українська мова : Енциклопедія. – К. : "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
27. Черемисина Н.В. Период : структура, гармония, подтекст / Н. В. Черемисина // Язык и композиция художественного текста : меж вуз. сб. научн. тр. – М. : МГПИ, 1986. – С. 3–18.
28. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ "Академія", 2004. – 408 с.

Анотація

У статті коротко викладені погляди сучасних лінгвістів щодо проблеми визначення тексту, його властивостей, також проаналізовані різні підходи до його вивчення. Особливу увагу звертають питання одиниць тексту й розгляд періоду в системі одиниць тексту.

Ключові слова: текст, період, складне синтаксичне ціле.

Аннотация

В статье кратко изложены взгляды современных лингвистов на проблемы определения текста, его свойств, а также проанализированы разные подходы к его изучению. Особое внимание занимают вопросы единиц текста, а также рассмотрение периода в системе единиц текста.

Ключевые слова: текст, период, сложное синтаксическое целое.

Summary

In the article opinions of modern linguists at problems of definition of the text, its properties are short stated, and also different approaches of thought to its studying are analysed. The special attention is occupied with questions of text units, and also period consideration in system of text units.

Keywords: the text, the period, the compound syntactic whole.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 801.73

Домашенко А.В.,
доктор филологических наук,
Бердянский государственный
педагогический университет

ПОІНТІКН ТЕХНН

Двигаясь в русле общеизвестного кантовского разграничения, Г. Риккерт резко противопоставил, с одной стороны, логическое и эстетическое, с другой, – этическое, соотнеся первое и второе со сферой “созерцательного, безличного и асоциального”, а третье – с “личными, социальными благами (ценностями. – А.Д.) действенной сферы”. При этом первые две области, согласно немецкому философу, характеризуются монизмом, тогда как этическая – принципиально